

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 2

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 2. – 828 с.

ISBN 978-617-8263-40-9

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У другому томі збірника відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-40-9 (т. 2)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

СТОЯНОВ МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент*

**СВОБОДА ВІД САМОВИКРИТТЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА
НА ЗАХИСТ ПРИ ПРОВЕДЕННІ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ ОСОБИ**

Дедалі частіше правозастосовну практику складають кейси, у яких органами кримінальної юстиції як засіб отримання вербальної інформації від осіб застосовується аудіо-, відеоконтроль особи.

В Україні, як і у більшості країн світу, проведення негласних слідчих (розшукових) дій підпадає під доволі жорсткі вимоги законодавства, які забезпечують права та свободи громадян. Одним з таких прав є право на приватність та свободу від самовикриття.

Компонентом свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, як засади кримінального провадження, відповідно до ч. 2 ст. 18 Кримінального процесуального кодексу України (далі за текстом – КПК) є те, що кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права.

Варто додати, що згідно з ч. 1-2 ст. 20 КПК, підозрюваний, обвинувачений, виправданний, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом. При цьому, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права.

Відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 258, ч. 1 ст. 260 КПК аудіо-, відеоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, доступом до змісту спілкування за умови, що його учасники мають достатні підстави вважати таке спілкування приватним, при цьому втручання проводиться без відома особи на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для розслідування.

Реалізація засад кримінального провадження, у тому числі, презумпції невинуватості, передбачає, що аудіо-, відеоконтроль особи може проводитися не тільки за наявності підстав, але й з обов'язковим дотриманням процесуальних гарантій.

Крім того, проведення аудіо-, відеоконтролю особи повинно здійснюватися з дотриманням принципу пропорційності, що означає можливість застосування відповідного процесуального інструментарію лише в тому випадку, якщо інші методи отримання необхідної інформації не є ефективними або вичерпали свої можливості.

Слід також пам'ятати, що чинним кримінальним процесуальним законодавством встановлено загальну умову проведення негласних слідчих (розшукових) дій – вони проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ч. 2 ст. 246 КПК).

Безумовно, негласні слідчі (розшукові) дії є дуже ефективним засобом доказування. Можливо, навіть, більш ефективніший ніж, умовно кажучи, «гласні» слідчі (розшукові) дії.

Відтак, у теорії кримінального процесу та практиці кримінального судочинства постає нагальна проблема вироблення критеріїв допустимості використання негласних методів слідства (зокрема, аудіо-,

відеоконтролю особи), зміст яких полягає у негласному фіксуванні словесного способу обміну повідомленнями між органом (посадовою особою) кримінальної юстиції та фізичною особою.

Практика Верховного Суду в аспекті недопустимості доказів, отриманих при проведенні негласної слідчо-розшукової дії – аудіо-, відеоконтролю особи («в ході вільної розмови з працівником міліції»), є усталеною.

Так, Верховний Суд послідовно визнає, що такий допит особи, навіть якщо він представлений у вигляді результатів негласних або оперативно-розшукових заходів, не втрачає своїх властивостей допиту і не звільняє органи розслідування від обов'язку забезпечити підозрюваній особі відповідні гарантії [1, 2, 3]. За фактичних обставин, коли оперативним працівником, слідчим, прокурором (у тому числі в приміщенні відповідного правоохоронного органу) негласно фіксується розмова з особою, а сама бесіда складається з послідовних запитань та відповідей, вочевидь такі гарантії не забезпечуються.

У постанові колегії суддів Касаційного кримінального суду від 26.05.2022 у справі № 753/16804/17 Верховний Суд робить додаткове важливе застереження про те, що спілкування особи за вказаних вище умов з приводу обставин вчиненого злочину, не може вважатися приватним [4].

Слід, щоправда, зазначити, що вказане питання поки вирішено лише на рівні рішення колегії суддів Касаційного кримінального суду (палатами, об'єднаною палатою або Великою Палатою правовий висновок щодо цього питання не сформульований). Але, з урахуванням позиції Великої Палати Верховного Суду від 31.08.2022 у справі № 756/10060/17, що наробила галас у юридичній спільноті, згідно з якою невідповідність тим чи іншим вимогам закону нівелює доказове значення відомостей, одержаних у результаті відповідних процесуальних дій, не в будь-якому випадку, а лише в разі, якщо вона призвела до порушення прав людини і основоположних свобод [5], така потреба відпала.

Доречним в цьому аспекті буде й посилання на постанову Верховного Суду від 14.09.2020, відповідно до якої показання можуть визнаватися допустимими доказами, якщо сторона обвинувачення доведе, що під час їх отримання було додержано належної правової процедури, зокрема: до особи не застосовувався протиправний тиск; слідчу дію проведено за волею та вільним волевиявленням особи; особа усвідомлювала право мовчати і не свідчити проти себе; права особи на захист і правову допомогу були забезпечені; слідчу дію проведено за участю понятих; під час слідчої дії здійснювався безперервний відеозапис; особі були детально і ґрунтовно роз'яснено процесуальні наслідки участі в цій слідчій дії [6].

Уявляється, що використання вербальної інформації, отриманої в результаті аудіо-, відеоконтролю особи (в ході негласно зафіксованої розмови суб'єкта владних повноважень з особою), можливе лише за умови, що у подальшому в кримінальному провадженні (в тому числі, окремо розпочатому, об'єднаному чи виділеному) такі відомості

не стануть підставою підозри чи обвинувачення такої особи (її близьких родичів чи членів сім'ї).

Отже, дотримання засад свободи від самовикриття та забезпечення права на захист при проведенні (аудіо-, відеоконтролю особи) можливе за умови дотримання процесуальних гарантій та вимог діючого кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел:

1. Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 03.02.2020 (справа № 461/3138/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87424239>
2. Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07.05.2019 (справа № 654/3305/15-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81722323>
3. Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 24.05.2022 (справа № 677/161/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104694927>
4. Постанова колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 26.05.2022 (справа № 753/16804/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104583150>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31.08.2022 (справа № 756/10060/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106141457>
6. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду від 14.09.2020 (справа 740/3597/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91702552>.

Ключові слова: допустимість доказів, засади кримінального провадження, свобода від самовикриття, забезпечення права на захист, негласні слідчі (розшукові) дії, аудіо-контроль особи, відеоконтроль особи.

Key words: admissibility of evidence, principles of criminal proceedings, freedom from self-disclosure, ensuring the right to protection, covert investigative (research) actions, audio control of the person, video control of the person.

